

Nr 25

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 30 april 1948 (nr 218) om sambruksföreningar, m. m.

Genom en den 22 mars 1963 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 118, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att

dels antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i lagen den 30 april 1948 (nr 218) om sambruksföreningar,

dels ock bifalla det ytterligare förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Det genom propositionen framlagda lagförslaget är av följande lydelse:

Lag
angående ändring i lagen den 30 april 1948 (nr 218) om
sambruksföreningar

Härigenom förordnas, att 4, 40 och 51 §§ lagen den 30 april 1948 om sambruksföreningar¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 §.

För att vinna registrering skall sambruksförening bestå av minst fem medlemmar *samt* i enlighet med denna lag hava antagit stadgar och ekonomisk plan för verksamheten ävensom utsett styrelse och revisorer.

För att vinna registrering skall sambruksförening bestå av minst fem medlemmar; *dock äger Konungen i särskilda fall medgiva att antalet må vara tre eller fyra. Härjämte skall föreningen* i enlighet med denna lag hava antagit stadgar och ekonomisk plan för verksamheten ävensom utsett styrelse och revisorer.

Till medlem — — — — — erforderlig yrkeskunskap.

Medlemmarna vare — — — — — oförmåga därtill.

40 §.

Styrelsen äger — — — — — extra föreningssammanträde.

Revisorerna må — — — — — böra hållas.

Extra föreningssammanträde skall Extra föreningssammanträde skall
ock av styrelsen utlysas, då det för ock av styrelsen utlysas, då det för

¹ Senaste lydelse av 51 §, se SFS 1952:90.

(Nuvarande lydelse)

uppgivet ändamål skriftligen påfordras av minst en tiondel av samtliga medlemmar, dock minst *tre*.

(Föreslagen lydelse)

uppgivet ändamål skriftligen påfordras av minst en tiondel av samtliga medlemmar, dock minst *två*.

51 §.

Sambruksförening skall träda i likvidation,

1. då antalet föreningsmedlemmar nedgått under fem samt tillräckligt antal medlemmar ej inträtt inom ett år och lantbruksstyrelsen ej heller funnit särskilda skäl medgiva, att föreningens verksamhet likväl må fortsättas;

2. då förhållande — — — — —
Varder ej — — — — — av rätten.

Utser föreningen — — — — — så skett.

Sambruksförening skall träda i likvidation,

1. då antalet föreningsmedlemmar nedgått under fem *eller det lägre antal, som må hava medgivits enligt 4 § första stycket*, samt tillräckligt antal medlemmar ej inträtt inom ett år och lantbruksstyrelsen ej heller funnit särskilda skäl medgiva, att föreningens verksamhet likväl må fortsättas;

sin verksamhet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1963.

Det ytterligare förslag, som behandlats i propositionen, går ut på att statlig garanti skall kunna i viss omfattning beviljas för lån till insats i sambruksförening.

Inledning

I en den 13 augusti 1962 till jordbruksdepartementet inkommen skrift har Ryds sambruksförening, Gudhems sambruksförening, Hörnsjöfors sambruksförening och Tarvs nya sambruksförening hemställt om sådan ändring i lagen den 30 april 1948 (nr 218) om sambruksföreningar, i fortsättningen kallad sambrukslagen, att antalet medlemmar i sambruksförening kan få vara lägre än fem. Sedermera har inom jordbruksdepartementet upprättats en promemoria angående vissa frågor rörande föreningsjordbruk (stencilerad). Över promemorian har efter remiss yttranden avgetts av lantbruksstyrelsen, domänstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skaraborgs och Västmanlands län, riksrevisionsverket, arrendelagsutredningen, Svenska lantarbetareförbundet, Riksförbundet Landsbygdens folk samt fullmäktige i riksbanken. Härjämte har inkommit yttranden från lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen i nyssnämnda län.

A. Förslaget angående ändring i sambrukslagen

Gällande bestämmelser

Enligt 1 § sambrukslagen kan förening registreras som sambruksförening, om den har till ändamål att bereda medlemmarna utkomst genom att på fastighet, som föreningen äger eller arrenderar, låta medlemmarna bedriva gemensamt jordbruk och annan i samband därmed stående verksamhet (föreningsjordbruk).

Förutsättning för att registrering skall få ske är bl. a. att föreningen har minst fem medlemmar. Till medlem får inte utan tillstånd av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts förordnande, av lantbruksstyrelsen antas annan än svensk medborgare, som är kunnig i jordbruk eller äger annan för verksamheten erforderlig yrkeskunskap. Medlem är skyldig och berättigad att i mån av arbetstillgång med egen arbetsinsats delta i föreningens verksamhet, om inte sjukdom, ålder eller liknande förhållande vållar oförmåga därtill (4 §). Enligt 51 § skall sambruksförening träda i likvidation, bl. a. då antalet föreningsmedlemmar nedgått under fem samt tillräckligt antal medlemmar inte inträtt inom ett år och lantbruksstyrelsen inte heller funnit särskilda skäl att medge att föreningens verksamhet likväl får fortsättas. Slutligen bör här omnämnas en bestämmelse i 40 §, enligt vilken styrelsen är skyldig att utlysa extra föreningssammanträde, då det för uppgivet ändamål skriftligen påfordras av minst en tiondel av samtliga medlemmar, dock minst tre.

Departementspromemorian

Efter tillkomsten av sambrukslagen har bildats fem sambruksföreningar, nämligen år 1951 Ryds sambruksförening i Östergötlands län, år 1952 Tarvs nya sambruksförening i Stockholms län och Hörnsjöfors sambruksförening i Västmanlands län, år 1953 Lessebo sambruksförening i Kronobergs län samt år 1959 Gudhems sambruksförening i Skaraborgs län. Lessebo sambruksförening, som hade sex medlemmar och av kommunen arrenderade 90 ha åker samt 65 ha äng och bete, har sedermera upphört när kommunen inte förlängde arrendet. Ryds sambruksförening, som har fem medlemmar och av kommunen arrenderar 112 ha åker samt 17 ha äng och bete, kommer att av samma skäl upphöra 1963. De återstående tre sambruksföreningarna arrenderar mark av kronan. I var och en av dessa finns fem medlemmar. Tarvs nya sambruksförening arrenderar 181 ha åker jämte 49 ha äng och bete, Hörnsjöfors sambruksförening 181 ha åker jämte 13 ha äng och bete samt Gudhems sambruksförening 150 ha åker jämte 150 ha äng och bete.

Möjligheterna att bilda föreningsjordbruk har sålunda, konstateras i promemorian, inte utnyttjats i någon nämnvärd omfattning. För en del av föreningarna har också det ekonomiska resultatet varit mindre tillfredsstäl-

lande. Det ifrågasätts om inte gynnsammare resultat skulle ernås ifall medlemsantalet minskades. Det föreskrivna minimiantalet förefaller alltför stort i förhållande till föreningsjordbrukens nuvarande arealer. Med ett lägre medlemsantal kan visserligen insatskapitalet komma att bli lägre än eljest. Gentemot denna nackdel framhävs dock i promemorian angelägenheten av att antalet medlemmar kan anpassas till arbetskraftsåtgången vid ett rationellt drivet sambruk av förekommande storlek. Det synes därför lämpligt att möjlighet skapas att låta minimiantalet nedgå under fem, dock ej under tre. Det bör enligt promemorian ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra när så skall få ske.

Beträffande innehållet av de över promemorian i förevarande del avgivna remissyttrandena får utskottet hänvisa till redogörelse i propositionen å s. 8—10.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Holmqvist*, följande:

»De fåtaliga sambruksföreningar, som bildats hittills och som alla började sin verksamhet på 1950-talet, har haft att kämpa med ekonomiska svårigheter till följd av bland annat de dåliga skördeutfallen under större delen av 1950-talet. Trots detta synes råda ett visst intresse för bildande av nya föreningsjordbruk. Utvecklingstendensen inom jordbruket mot större brukningsenheter tyder också på att sambruksdrift kan ha framtiden för sig.

På grundval av de erfarenheter, som hittills vunnits angående föreningsjordbruket, har i den departementspromemoria, som återgivits i det föregående, framförts en del förslag och rekommendationer i syfte att avhjälpa vissa yppade olägenheter och underlätta tillkomsten av nya föreningsjordbruk.

Enligt 4 § sambrukslagen skall sambruksförening, liksom i regel annan ekonomisk förening, bestå av minst fem medlemmar. Har med tiden antalet kommit att nedgå under fem, kan dock lantbruksstyrelsen enligt 51 § på särskilda skäl medge att verksamheten likväl får fortsättas. Sedan lagens tillkomst har den fortgående driftsrationaliseringen minskat behovet av manuell arbetskraft inom jordbruket. För att kunna bereda full sysselsättning åt fem medlemmar måste ett föreningsjordbruk numera vara av betydande omfattning. Att vid en föreningsbildning frambringa en sådan brukningsenhet kan emellertid i dagens läge möta oöverstigliga svårigheter. Med hänsyn härtill bör, såsom föreslagits i promemorian, Kungl. Maj:t äga i särskilda fall medge att medlemsantalet får stanna vid tre eller fyra. I första hand bör dock eftersträvas att storleksrationalisera den aktuella brukningsenheten och upprätthålla kravet på minst fem medlemmar. Innan dispens ges, bör också tillses att insatskapitalet blir av trygghets storlek trots det låga medlemsantalet. Vad nu förordats medför ändringar i 4 och 51 §§ sambrukslagen. Som en följdändring bör i 40 § tredje stycket det lägsta antal före-

ningsmedlemmar, som kan utverka extra föreningsssammanträde, sänkas från tre till två.»

Lagrådet

Lagrådet har lämnat lagförslaget utan erinran.

B. Förslaget om statlig lånegaranti, m. m.

Departementspromemorian

I promemorian anföres.

Föreningsjordbruket är till sin natur ett kapitalkrävande företag. Föreningens eget kapital inskränker sig vid starten till medlemmarnas egna insatser. Av vinstmedel skall sedan tillskapas en reservfond. Då medlemmarna ej kan beräknas vid starten äga maskiner och redskap lämpliga för ifrågasvarande storjordbruk, är föreningen sålunda till övervägande del beroende av främmande kapital. Detta torde för de nuvarande föreningsjordbruken till huvudsaklig del bestå av statliga driftslån.

Påfrestningarna av det främmande kapitalet kan göras mindre kännbara genom åtgärder ägnade att öka den egna insatsen. Sålunda kan ifrågasättas om staten skulle kunna i samband med startandet av ett sambruk hjälpa medlemmarna att inträda i föreningen med större insats än de själva kan åstadkomma. Någon möjlighet att vid startandet av ett föreningsjordbruk bevilja medlem statlig garanti för lån till den egna insatsen finns f. n. inte. För ett sambruks fortbestånd måste det vara angeläget att insatskapitalet redan vid starten täcker en betydande del av företagets kapitalbehov. Kunde insatskapital till önskvärd storlek anskaffas med hjälp av lånegaranti, skulle detta på ett väsentligt sätt förbättra föreningens utgångsläge. Visserligen skulle den enskilde medlemmen på grund av den beviljade lånegarantien få en skuldbörda, men denna skulle bli av den art att det måste ligga i medlemmens eget intresse att spara för att kunna eliminera skulden. För föreningen såsom sådan måste det även vara angeläget att insatssumman och därigenom indirekt reservfonden snarast möjligt blir så stor att trycket av det främmande kapitalet ej verkar hämmande på verksamheten. Behovet av främmande kapital, huvudsakligen driftslån, blir även mindre ju större det egna kapitalet är.

Med hänsyn till det anförda förordas i promemorian att statlig lånegaranti skall kunna beviljas medlem för ökning av den egna insatsen i samband med startande av sambruksförening. Garantien föreslås begränsad till lånebelopp som uppgår till högst dubbla värdet av den insats medlemmen själv presterar och som ej överstiger 10 000 kr.

Härefter anföres i promemorian.

Föreningsjordbruket är i högre grad än ett konventionellt jordbruk industriellt betonat och behöver driftsledare med kunnighet, personlig pondus och förmåga att smidigt avveckla eventuella meningsmotsättningar. Någon bestämmelse, som kräver att driftsledare skall utses för föreningsjordbruk, finnes inte. I de befintliga föreningsjordbruken har dock driftsledare utsetts, och erfarenheten visar att driftsledarens lämplighet kan på ett avgörande sätt inverka på resultatet av verksamheten. Det är av stor vikt att

en sambruksförening redan vid starten har så god driftsledning som möjligt. Lantbruksstyrelsen bör därför i samband med tillkomsten av en sambruksförening tillse att föreningen utsett driftsledare med erforderliga kvalifikationer.

Enligt 22 § sambrukslagen skall arbetslön, som på förhand tillförsäkras medlem, bestämmas under iakttagande av all den varsamhet som betingas av önskemålet om en betryggande fondbildning. Det har rekommenderats att viss del av lönen innehålles tills bokslutet fastställts. Innehållet lönebelopp, som med hänsyn till det ekonomiska resultatet ej kunnat utbetalas efter bokslutet, får balanseras såsom föreningens skuld till medlemmarna. När medlem äger rätt att utfå sin andel av eventuell vinst, kan dock diskuteras om innehållen löandel verkligen bör belasta föreningen såsom skuld under år när jordbruket visat underskott. Det synes ej oskäligt om medlems intresse och ansvar för föreningens fortbestånd skulle medföra att sådan del av inrestående lön, som på grund av det dåliga ekonomiska resultatet ej kunnat utbetalas, inte upptogs som skuld hos föreningen.

För bedömningen av sambruksföreningars driftsresultat vore det önskvärt att resultatanalyser årligen upprättades, innehållande uppgifter om bl. a. arbetsåtgång, arealanvändning, djurhållning, avkastning av olika produktionsgrenar, produktionsmedelsanvändning m. m. För Ryds sambruksförening har resultatanalyser upprättats sedan år 1954 och för Hörnsjöforsföreningen åren 1952—1956. Det merarbete i fråga om bokföring, som upprättandet av sådana analyser kan kräva, torde uppvägas av den ekonomiska nyttan därav för föreningarna. Det är vidare betydelsefullt att resultatanalyser finns tillgängliga vid planläggning av föreningarnas jordbruksdrift. Det är önskvärt att dessa analyser liksom föreningarnas årsredovisningar utförs efter enhetliga principer, så att det blir möjligt att göra jämförelser mellan föreningarna.

Enligt de nuvarande sambruksföreningarnas stadgar skall förening träda i likvidation då 3/4 av insatskapitalet gått förlorade och bristen ej fyllts inom sex månader. Denna bestämmelse kan tvinga till likvidation även där det ej är påkallat av hänsyn till tredjeman. Om en sambruksförening första året får underskott och följande år jämväl är dåliga ur skördesynpunkt, torde insatskapitalet bli så hårt beskuret att föreningen ej kan undgå att träda i likvidation. Då staten står som garant för det huvudsakliga skuldbeloppet, driftslånet, synes det onödigt hårt att under alla förhållanden framtvunga en likvidation så snart ifrågavarande situation uppstår. Den berörda stadgebestämmelsen synes därför böra uppmjukas.

Vid utarrendering av kronojord till sambruksförening torde böra tillämpas samma principer som gäller för de nuvarande föreningsjordbruket. Lantbruksstyrelsen skall sålunda vara beslutsmyndighet. Brukningsenheten bör vara sådan att jordbruket kan bereda föreningsmedlemmarna tillfredsställande försörjning. I samband med upplåtelsen skall brukningsenheten genom kronans försorg förses med nödiga byggnader och övriga för jordbruksdriften erforderliga anläggningar. Upplåtelsen skall i regel ske enligt bestämmelserna i nyttjanderättslagen. Arrendeavgiften skall avpassas till jordbruksdriftens avkastning. Arrendetiden bör ej överstiga 20 år. Föreningen bör få företrädesrätt till arrendet vid fortsatt utarrendering samt viss rätt att inlösa föreningsjordbruket. Som förutsättning för inlösen skall gälla att föreningens medlemmar varit dugliga och skötsamma samt att föreningen kan antas vara i stånd att genomföra köpet. Köpeskillingen skall bestämmas med hänsyn till brukningsenhetens värde vid försäljningstillfället. För att förebygga spekulation bör dock lantbruksstyrelsen kunna fastställa köpeskillingen till högre belopp, i vilket fall köparen skall kunna få avskrivningslån motsvarande skillnaden mellan köpeskillingen och det uppskattade värdet av bruk-

ningsenheten. Dylikt avskrivningslån skall kunna avskrivas efter tio år från försäljningen. Skulle brukningsenheten säljas före utgången av tioårsperioden, skall lantbruksstyrelsen pröva om avskrivningslånet skall inbetalas. Betalning bör i regel krävas endast om köpeskillingen överstiger brukningsenhetens värde vid inlösentillfället, inklusive kostnaden för sedermera vidtagna förbättringsåtgärder.

I arrendet av ett föreningsjordbruk ingår liksom i allmänhet vid jordbruksarrendet allenast de till den upplåtna fastigheten hörande inägora. Tanken har framkastats att låta jämväl tillhörande skog ingå i arrendet. Föreningsmedlemmarna skulle därigenom beredas arbetstillfällen på egendomen även under den tid av året då arbetet med det egentliga jordbruket ej tar samtliga föreningsmedlemmars tid i anspråk. F. n. torde två å tre medlemmar under vinterhalvåret vara sysselsatta utanför föreningsjordbruket. Under denna tid minskar föreningens inkomster, medan inkomsterna ökar för dessa medlemmar. Om skogen kunde på något sätt infogas i föreningens rörelse, skulle detta sannolikt medföra fördelar för föreningen av både ekonomisk och arbetsmässig art. Det torde emellertid, bl. a. med hänsyn till svårigheten att beräkna värdet av skogen vid arrendetidens början och slut, inte vara genomförbart att låta arrendet omfatta även skogen. Däremot kunde tänkas att bland arrendevillkoren inta bestämmelse om rätt för föreningen att efter samråd med den myndighet som förvaltar skogen få utföra allt arbete i skogen beträffande avverkning och skogsvård m. m. Vid inlösen av ett föreningsjordbruk torde merendels viss skogsmark böra åtfölja egendomen med hänsyn till de jordbrukspolitiska strävandena att skapa så vinstgivande jordbruk som möjligt.

När fråga uppkommer om investering i ett föreningsjordbruk under kronan, bör samråd givetvis ske med föreningen. Medlemmarna bör vara införstådda med de byggnadsföretag som avses skola utföras, och skälig hänsyn bör tas till deras önskemål beträffande byggnadsföretagets utformning och placering. Då storleken av arrendeavgälden direkt eller indirekt bestäms med hänsyn till de investeringar som görs, talar även detta för att medlemmarna skall få tillfälle att framföra sin mening i investeringsfrågor.

F. n. ombesörjs tillsynen och den rådgivande verksamheten med avseende å sambruksförening av vederbörande lantbruksnämnd med lantbruksstyrelsen som godkännande myndighet. Eftersom föreningsjordbruk utgör en speciell form av jordbruksdrift, har ifrågasatts om ej lantbruksstyrelsen bör mera direkt engagera sig för dessa jordbruk. Lantbruksnämndernas prövning skulle därigenom komma att inskränkas i förvaltningsfrågor. Den kontakt- och beredningsverksamhet, som måste äga rum mellan lantbruksstyrelsen och sambruksförening, torde fortfarande böra utföras av lantbruksnämnden. Det synes dock ej nödvändigt att för detta ändamål engagera hela lantbruksnämnden. Det torde vara tillfyllest om lantbruksstyrelsen uppdrar denna verksamhet åt ett utskott inom nämnden eller åt lantbruksdirektören eller annan tjänsteman hos nämnden.

Beträffande innehållet i remissyttrandena får utskottet jämväl i förevarande del hänvisa till redogörelsen i propositionen å s. 8—10.

Departementschefen

Efter en redogörelse för förslaget angående ändring i sambrukslagen anförde *föredragande departementschefen* vid lagrådsremissen:

»Beträffande övriga i promemorian berörda spörsmål kan jag i det väsentliga ansluta mig till de där anförda synpunkterna. Jag förordar således att

statlig garanti skall kunna beviljas för lån till insats i sambruksförening, dock högst för lånebelopp som motsvarar två tredjedelar av insatsen och inte överstiger 10 000 kronor. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser i ämnet. — Jag delar också uppfattningen att ett föreningsjordbruk redan från starten behöver bästa möjliga driftsledning. Även om lantbruksstyrelsen givetvis inte skall obehörigen blanda sig i föreningens interna angelägenheter, synes styrelsen inte kunna undgå att beakta huruvida tillgång finns till kompetent driftsledning, då statligt ekonomiskt stöd beviljas föreningen. Vidare biträder jag de rekommendationer som i promemorian givits föreningsjordbruken om avskrivande i vissa fall av medlems lönefordran på föreningen, om upprättande av resultatanalyser och om uppmjukande av likvidationstvånet.

Beträffande utarrendering av kronojord till sambruksförening och inlösen av föreningsarrendejordbruk bör även framgent i stort sett tillämpas samma riktlinjer som gällt tidigare. Det får ankomma på lantbruksstyrelsen att i arrendekontrakten utfästa de rättigheter och förmåner som sålunda skall tillkomma föreningarna. Lantbruksstyrelsen bör också kunna bemyndigas att i särskilda fall medge anstånd med erläggande av arrende. — I anslutning till promemorian anser jag vidare att myndigheterna bör söka medverka till att sambruksförening, som arrenderar kronojord, i arrendekontraktet eller särskilt avtal tillförsäkras arbete på skog, som må tillhöra egendomen, eller annan kronoskog i trakten. I fall, där skogen kan tänkas komma att jämte föreningsjordbruket förvärfvas av föreningen, bör föreningen också få tillfälle att framföra synpunkter på skogens skötsel.

I de frågor, som jag nu inte särskilt berört, ansluter jag mig helt till promemorian.»

I samband med anmälan av lagrådets utlåtande hemställde *föredragande departementschefen* att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att godkänna att statlig garanti må lämnas för lån till insats i sambruksförening i enlighet med vad föredraganden tidigare förordat.

Utskottet

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag och får alltså hemställa,

att förevarande proposition, nr 118, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 2 maj 1963

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Ahlkvist, Arvidson, Erik Svedberg, fröken Mattson, herrar Ferdinand Nilsson, Hilding, Nyman och Palm;

från a n d r a kammaren: fru Gärde Widemar, herrar Landgren, Östrand, Svensson i Vä, Ekström i Björkvik, Gustafsson i Borås, fru Löfqvist och herr Fröding.